

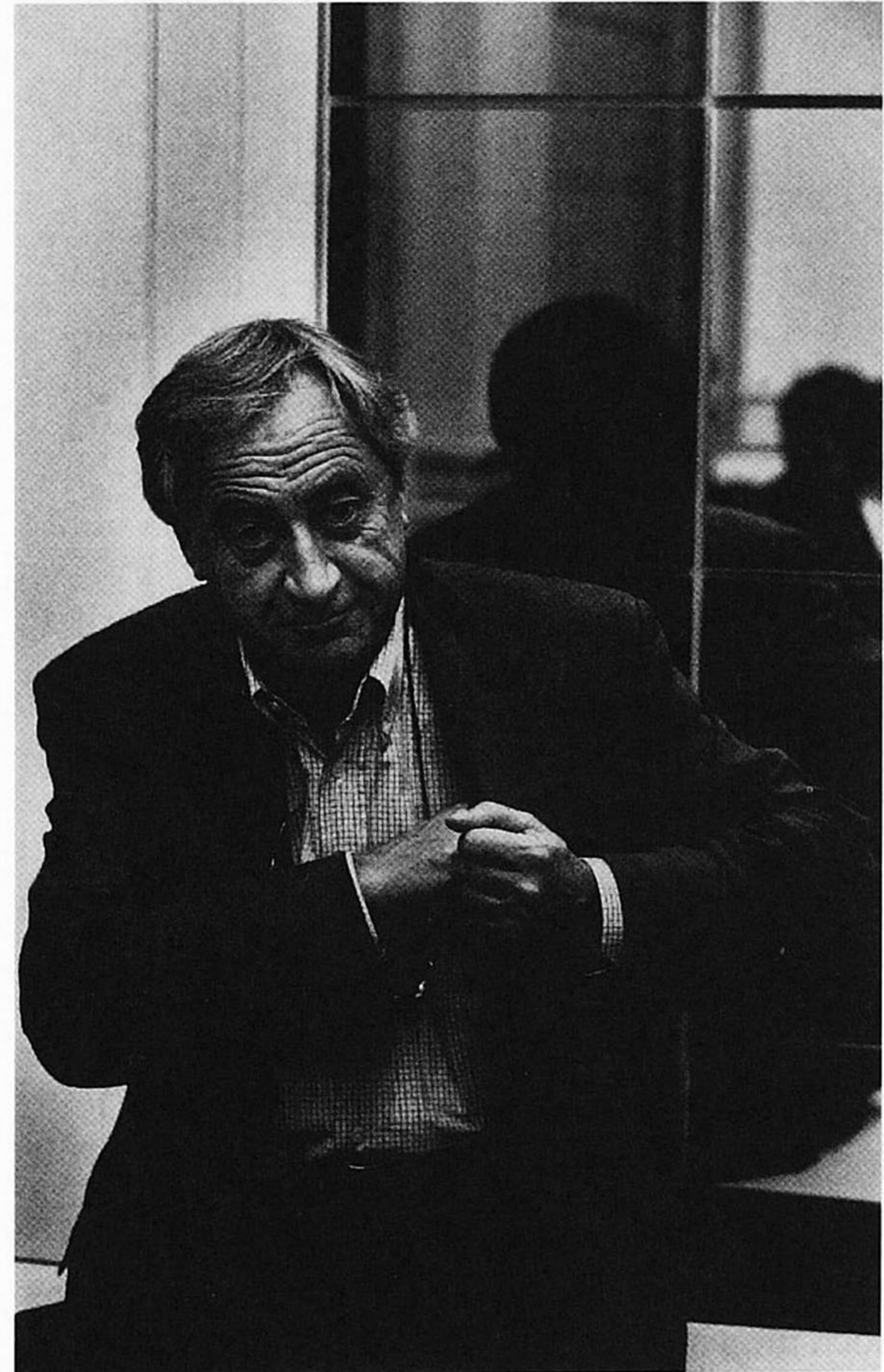
*Cees *Nootboom op ego-trip

Antipathieke personages

Wij hebben een land en een literatuur van het midden, en bijgevolg zijn antipathieke personages hier niet dik gezaaid – maar wat de literatuur betreft, maak ik graag een uitzondering voor de ik-figuur in de reisverhalen van Cees Nootboom. Dat er – als ik het goed heb – niet al veel vaker op is geweest met wat voor irritant sujet wij hier te maken hebben, moet wel zijn oorzaak vinden in de hardnekkige hedendaagse gewoonte om alles in moderne letterkunde per se autobiografisch te willen duiden. En in de werkelijkheid is Cees Nootboom natuurlijk een allerplezierigst mens, een toonbeeld van beschaving en beminnelijkheid, een charmante Europese intellectueel met hoofd en hart op de correcte plaats. Dat zo iemand als hoofdfiguur een geblaseerde kwal zou opvoeren, ligt buiten het voorstellingsvermogen van de meesten.

Maar hebben zij dan niet geleerd dat je terdege onderscheid moet maken tussen de schrijver en zijn personages? Bij Nootboom moet dat zelfs op het scherpst van de snede, omdat hij in een subtiel spel tussen feit en fictie zijn reizende hoofdfiguur, annex verteller, een aantal trekken van zijn eigen welbekende persoon heeft meegegeven: dezelfde naam, om te beginnen; een roomse jeugd, waaraan hij een cultuurhistorische bagage dankt die bovenal bij kerkbezoek van pas komt; en, zoals hij het zelf uitdrukt in *De wereld een reiziger*, een gestalte die 'niet groot' is. Maar in zo'n laatste citaatje proeven we al iets van de subtiële verschuiving van de sympathieke schrijver naar zijn antipathieke hoofdfiguur (laten we zeggen: van Nootboom naar *Nootboom), want in het echt zou Nootboom natuurlijk gewoon zeggen 'klein'. In zo'n nuance draagt Nootboom, met fijn penseel, bij tot de tekening van het literaire karakter dat hij zijn verhaalfiguur *Cees *Nootboom heeft meegegeven: dat van een man die het geweldig met zichzelf getroffen heeft, en die hooguit via een verhullende litotes iets minder indrukwekkends van zichzelf kan zeggen.

Als reiziger zoekt *Nootboom bij voorkeur wereldsteden op – maar zelfs de Brandenburger Tor, het Vrijheidsbeeld en Gaudi's kathedraal zijn van Madurodamformaat in vergelijking tot



Cees Nootboom

het monument van ijdelheid dat Nootboom heeft opgericht in deze hoofdfiguur. Hoe de echte Cees op reis is, weet ik niet, maar *Cees is een ramp. De etiketten waaronder zich de hoofdstukken in *De wereld een reiziger* aandienen, zijn buitenlands – maar veel verder dan wat sfeerbepalende elementen komt het decor gewoonlijk niet, omdat alles allengs naar de achtergrond verschuift voor de zaak waar het hier eigenlijk om draait: *Cees zelf. Hier zien we *Nootboom in zijn hotel: 'Midden in de nacht sta ik op en kijk, zoals ik altijd doe, naar buiten. Niet om te zien waar ik ben, maar om zeker te weten dat de wereld bestaat – en ik dus ook' (p. 230). Een poetische passage, mag men zeggen: ik reis, dus ik besta – met het accent op ik. Sla als een proef het boek op willekeurig welke bladzij open: tien

tegen één dat u meteen ik ziet staan. De wereld een ego-trip.

In andere mensen is *Cees niet wezenlijk geïnteresseerd; in mannen al helemaal niet, vrouwen vergaat het soms iets beter, zoals in de Oriënt Expres: 'Het duurt nog even, dus ik heb de tijd om de andere leden van de cast te bekijken. Ze zien er welvarend, en in één geval zelfs mooi uit. Zij heeft roodachtig haar en een huid uit een Victoriaanse roman, al zal ze die niet beleven met de twee heren in haar gezelschap die een uiterlijk hebben dat je onder het kijken al vergeet' (p. 144). Wat verderop, in Wenen, krijgt hij met een andere roodharige een soort van contact: 'De roodharige en ik hebben nu al een heel doofstom huwelijk achter de rug, kruisende blikken in weerkaatsend glas' (p. 188) – weerkaatsend glas dus, waarin je ook jezelf kan zien. Want daarom reist en schrijft *Cees: om zichzelf aan ons te tonen. Echte gesprekken zien wij hem niet voeren, wat temeer opmerkelijk is omdat *De wereld een reiziger* zich goeddeels afspeelt in landen waarvan *Cees de taal spreekt.

Maar dat *De wereld een reiziger* ook echte literatuur is, kun je zien aan het feit dat dit sjabloon binnen het boek ten slotte wordt geproblematiseerd. Vlak tegen het einde komt één medemens toch uitgebreid aan het woord, als *Nootboom een interview afneemt – een paradox op zich – met Bruce Chatwin, de naar zijn zeggen door hem meest bewonderde reisschrijver. Het por-

tret dat *Cees van Chatwin schetst, is zo ongeveer het spiegelbeeld van hemzelf: bandeloos nieuwsgierig naar wat anderen beweegt, en overlopend van de drang om weer anderen te laten delen in die kennismaking: 'hij volbrengt stoïsch zijn pelgrimage, zijn bijdrage is het kijken, luisteren, noteren. Maar het zijn de notities van iemand met een warm hart en een ijskoud oog – hij ziet alles. De lezer die met hem mee loopt krijgt schok op schok – juist door die koude manier van kijken wordt hij elke keer in een groot of klein existentieel drama geduwd' (p. 245). Exact wat ons bij *Cees dus niet overkomt, omdat die al die vreemde plaatsen bovenal benut voor 'mediteren' zoals hij dat weer karakteristiek benoemt: een grand tour in zichzelf.

Totdat met het gesprek met Chatwin dan het kantelpunt in dit hoog-literaire boek intreedt. Het lijkt of *Cees een licht is opgegaan: wie verre reizen doet, kan veel verhalen – zelfs over anderen. Na het gesprek volgen in *De wereld een reiziger* nog twee hoofdstukken, beide over Japan, en dat zijn verreweg de beste stukken in het boek, waarin zich iets laat proeven van de zuurdesem die het genre al sinds Marco Polo en Brandaen zijn smaak geeft: etnografie. Waarmee Cees Nootboom zijn boek een fraai open einde heeft bezorgd, en de lezer bijna gespannen naar het vervolg gaat uitzien: als *Cees van Cees zo door zou mogen gaan, komt hij er wel!

Frits van Oostrom